

РЕЦЕНЗИЯ НА КНИГА

**ВЕЩИ В ПРИРОДНО СЪСТОЯНИЕ: СОБСТВЕНОСТ И
ОТГОВОРНОСТ ЗА ВРЕДИ**

АЛЕКСАНДРА К. ТРАЙКОВА

Институт по философия и социология, БАН

al.tra@abv.bg

BOOK REVIEW

THINGS IN NATURAL STATE: PROPERTY AND LIABILITY

ALEKSANDRA K. TRAYKOVA

Institute of Philosophy and Sociology, BAS

*„Природата не само предлага на хората своята красота, но и изисква от нас
смелостта да посрещнем и опасностите, свързани с нея.“*

Стоян Ставру

През февруари 2020 година от печат излезе нова книга от юриста и философ Стоян Ставру, с рецензенти Стилиян Йотов, Георги Пенчев и Мирослав Димитров. *Вещи в природно състояние: собственост и отговорност за вреди* (София: Сиела, 2020, 317 с.) е може би най-интригуващият проект на доц. Ставру до този момент, тъй като обединява приложната етика и философията на правото с една особено актуална социално значима кауза, касаеща всички ни – съхраняването на околната среда. Книгата се състои от шест глави, плюс въведение, заключение, и резюмета на английски и руски език. Елегантното издание на „Сиела“, удачно решено в наситен нюанс на зеленото, се допълва отлично от илюстрациите на начеващата млада художничка Адриана Ставру. Въпреки задълбочения характер на изследването, неподражаемият структуриран, ясен и стегнат изказ на Ставру прави книгата достъпна и за неспециалисти. Правният анализ и морално-философските разсъждения се редуват с ярки, находчиви сравнения от областта на историята и

литературата. Например, в шеста глава се разглеждат *меватът* и *метрукето*[1], а в послеслова Ставру си служи с образа на ентите от вълшебния свят на Толкин като пример за отношението, което би било редно да си изградим към природата. В книгата присъства раздел, посветен на историческо-правен преглед, както и друг, представящ философската „подплата“ на анализа (теориите на Джон Лок и Йохан Готлиб Фихте за собствеността). Представените идеи са онагледени с полезни визуализации под формата на схеми и таблици, които значително улесняват възприемането на текста дори от неспециалисти. Сред основните теми е възможността за обогатяване на понятието „вещ“; за въвеждането на нови нюанси в системата на собствеността в съвременното българско право. Предметното ограничение на разглежданите въпроси лежи най-вече в тематичната област на отговорността – отговорност за вреди от вещи в природно (естествено) състояние, притежавани като публична държавна или общинска собственост.

Встъпителната част от книгата (по-точно първите сто и десет страници) отделя подобаващо внимание на правните дефиниции и съответно е доста интензивна в терминологично отношение. След това Ставру плавно преминава от съдебна практика и правна доктрина към правните теории за природни явления, дължима грижа, опазване на природата, биологично разнообразие, концептуални различия между жива и нежива природа в правото, и – може би най-интересно от всичко изброено дотук – за отговорността за вреди от вещи в природно състояние. Вещите в природно състояние са вещи, запазени в естественото си състояние, от чийто собственик законът изисква „да полага специални грижи това естествено състояние да не бъде променяно, независимо от целите, които биха могли да обосноват подобна промяна“; вещи „без икономическа употреба, чието запазване е част от постигането на екологичните цели за опазване на природата като висш интерес не само на конкретна държава, но и на човечеството като цяло“ (стр. 20-21). Тези вещи често представляват част от защитена територия, например природни забележителности като Маарата - защитена територия, обособена като самостоятелен поземлен имот, притежаван като публична общинска собственост. От една страна, природните забележителности е редно да бъдат предоставяни на всички нас, от друга страна, те трябва и да бъдат съхранявани за общо ползване, а това понякога налага ограничаването на свободното им ползване (стр. 105).

Като логично последствие от развитието на съвременните науки и технологии, за все повече природни бедствия важи, че ако са били предвидени своевременно, то те са предотвратими – включително онези от тях, които някога са били причислявани към категорията „непреодолима сила“. След изваждането си от дефиницията за непреодолима сила, практическата непредвидимост на събитието се обособява като новото понятие „случайно събитие“, в което вината е изключена, но остава отговорността. Именно затова с развитието на науката нараства и броят на случаите с отговорност без вина. Понятието за вина според Ставру се обособява от това за причина. Какво обаче е причинност? Вещта (само)достатъчна причина ли е, или е нужна и човешка вина в причинната верига? При земетресения, например, не се нарушава никаква „правна повеля“, тъй като „при липса на човешка дейност излиза извън пределите на правото“, както посочва още Михайлов (1970: 70-71). Вещта може да причинява, но само човекът може да носи вина. Природните стихии не са делинквенти, а непреодолими сили. При обосноваването на юридическа отговорност е необходима вина (чл. 50 ЗЗД). Човекът може да бъде и причинител, но стихията – само причинител (стр. 276). Светът като цяло е „овладян“, доколкото голям дял от природните опасности са на практика ограничени до определени територии, ползващи се със защита от действието на човека. В тези територии понякога напълно естествено, като част от обичайните за природата процеси, възникват неблагоприятни от наша гледна точка процеси. При отсъствието в действащото законодателство на изрично упоменато задължение на конкретен правен субект да полага определени грижи с цел предотвратяване на въпросния резултат, няма и основание за търсене на юридическа отговорност. Нещо повече, „не всички последици от тези процеси, дори и оценени като негативни за човека, трябва да бъдат „поправяни“ с инструментите на юридическата отговорност“ (стр. 284).

В морално-философско отношение най-вълнуваща безспорно е концепцията за „неагресивна собственост“. Тя възплащава призива на автора да съхраняваме природата, вместо да търсим начини да я употребяваме. За Ставру горите, съществуващи в първичното си състояние, живеят в ритъм, който се разминава значително с нашия и е „психологически непоследим“ за човека (стр. 289). Ето защо според него правото би трябвало да е отворено към нов вид собственост, който да се мисли през „определен обем задължения, а не като право“ (пак там). Той не пропуска и да отправи предупреждение,

че единствено възпитаването на „преднамерен страх към дивата природа“ може да предотврати: „ако не успеем с опазването на Дивото, тогава ще ни остане да чакаме идването на Страшното“ (пак там). Натъкваме се на една по-реалистична и жизнеспособна алтернатива на идеята за предоставяне на права на природата - предложението на Ставру да „обособим специфично по съдържание и предназначение право на собственост, което да бъде приложимо по отношение на една специфична категория от вещи, каквито са вещите в природно състояние“ (стр. 277); „собственост, осигуряваща опазването на определени вещи в природно състояние по начин, изключващ или ограничаващ до минимум човешкото въздействие както „отвън“ (въздействие от страна на трети страни), така и „отвътре“ на самата собственост (въздействие от самия собственик).

Безспорно *Вещи в природно състояние: собственост и отговорност за вреди* нямаше да е възможна без продължителни усилия да се издири, проучи и представи в синтезиран вид релевантната българоезична (и не само) правна литература, посветена на въпросите на собствеността, вещите, природата и риска. Като основна движеща сила зад тази книга обаче ясно се долавя преди всичко ангажиментът на Ставру към каузата по „еманципирането“ на дивата природа, а аргументативният подход черпи от традициите на моралната философия, и по-конкретно на приложната етика. Искреността, усърдието и интелектуалната дисциплина, вложени в този интердисциплинарен проект, са довели до наистина впечатляващ резултат, който би обогатил всеки един юридически или философски ум.

БЕЛЕЖКИ

[1] Форми на държавна поземлена собственост в Османската империя през XIX век. Обект на *мевата* са така наречените „мъртви земи“ и „планини без господари“. Терминът *метруке* описва земите за публично ползване, които се делят на два допълнителни подвида – *махмие* (за неограничено общо ползване, например в случая на пътища и площади) и *юрефеке* (за употреба от определени кръгове поданици, обикновено жители на дадено населено място, които съвместно ползват пасбища, сечища и прочее). Виж стр. 215-220.